

Sammanfattningsvis är det en givande avhandling Kofod-Jensen skrivit. Den retoriska ingången låter honom kartlägga romanens konstruktion – *men* ambivalensretoriken pekar i sin tur ut mot större historiografiska och litterära frågeställningar, *och* mot frågor om nazis-men och det moderna projektet. Så, går det att förstå ambivalensretoriken och vad den gör utan att fördjupa sig än mer i sådana frågor?

Anders E. Johansson

Malin Löf Nyqvist, *Hundraårsflöden. Översvämningsskildringar i svensk samtidsprosa*, Umeå: Umeå universitet, 2023, 212 s. (diss. Umeå)

<https://doi.org/10.54797/tfl.v53i2-3.23674>

Hyllmeter av posthumanistisk forskning har under det senaste decenniet handlat om vatten och människans relation till vatten – somliga talar om en ”oceanisk vändning”, andra om en ”hydrologisk vändning”. Astrida Neimanis *Bodies of Water* (2017) är ett av de mer tongivande teoretiska verken, med sitt helhetsgrepp på människan som genomsläpplig vattenkropp snarare än stöpt i en fast fallogocentrisk norm-form. Vattnet rör sig in och ut ur oss.

Malin Löf Nyqvists avhandling utspelar sig i spänningsfältet mellan vattnet som livgivare och som hot. Klimatkrisen kastar i hennes material mörka skuggor över det potentiellt euforiska i vattnets gränsöverskridanden. Ordet ”hundraårsflöde”, förklarar hon, åsyftar i naturvetenskapen det vattenflöde som i ett givet vattendrag överskrids vart hundra år. Vi kan tänka oss hur dessa mätningar nu på plats efter plats löper amok. Tiden dras ihop i antropocen; vattnets ekologiska klocka är kaputt och Gaia slår tillbaka med nycker såsom evighetsregn och översvämningar. Vatten kan snabbt gå från det rofyllda till det framrusande och destruktiva.

I skönlitteraturen har översvämningssmotiv fått en ny aktualitet i vår tid. Astrid Bracke har myntat begreppet ”flood fiction” som en underkategori inom klimatfiktion. Löf Nyqvist citerar henne: ”Många 2000-talsfiktioner föreställer sig en väldigt blöt framtid” (Bracke, 2019, citerad på s. 8). Avhandlingen tar på sig uppgiften att undersöka översvämningssmotivet situerat i en svensk kontext,

i romaner från 2010-talet. Närmare bestämt handlar det om Mikael Niemis roman *Fallvatten* (2012), Conny Palmkvists *Vintern* (2016), Nils Håkansons *Ödmården* (2017) och Mats Söderlunds ungdomstrilogi *Ättlingarna* (2018–2020). Analyserna vill komma åt hur översvämningar skildras i dessa romaner och då särskilt i relation till tid, plats (anknytning) och katastrof – dessa ingångar förklaras i teoriavsnittet (som lika mycket berör metod). Till detta läggs frågan om hur böckerna förhåller sig till de genrer som oftast låter katastrofen komma: ekothriller, postapokalyps, dystopi, fantasy och science fiction.

En för- och nackdel med avhandlingen är att den inte hastar in i analyserna. Fördel eftersom upptakten blir oavbrutet intressant och matnyttig. Nackdel eftersom analyserna på detta sätt får något illustrativt över sig – romanerna liksom checkas av mot genredrag och mönster som redan presenterats hos översvämningforsknare som Bracke, Helen Mundler och Adam Trexler.

I en gedigen del om teori och forskningsbakgrund görs reda för den ekokritiska teori som utgör fonden, och mer specifikt den ”blåa ekokritik” som vidgar humanioras traditionella fokus på fastlandets ekologier. Löf Nyqvist får också med stöd i ekonarratologin och den kognitiva narratologin en möjlighet att försvara romanen som form, mot ifrågasättandet av episk romankronologi som en urbotat antropocentrisk konstruktion. Här kommer begreppet ”fuzzy temporality” till pass, hämtat från David Herman. Den undersökta översvämningssliteraturen har inte sällan just en luddig temporalitet med en strategisk inexacthet som gör en linjär tidslinje svår att skönja.

Jag uppskattar också utflykterna i naturvetenskaplig respektive vattenfilosofisk riktning, där vatten som abstraktion – en färglös, neutral vätska – ställs mot magin i vattnets religiösa, andliga och litterära symbolik. Dessa fördjupningar ger analyserna en viktig klangbotten. En annan relevant kontext är politiseringen av ”naturkatastrofen” i modern tid. Från att ha setts som Guds verk tolkas dagens klimatfenomen i regel som en effekt av mänsklig påverkan.

Genomgången av tidigare forskning väjer inte för att problematisera den dystopiska, apokalyptiska och postapokalyptiska genreliteraturen – den tenderar ju ofta, som ekokritikern Greg Garrard formulerar saken, att reducera komplexa och varaktiga problem

till ”monokausala kriser som involverar konflikter mellan igenkännbart motsatta grupper” (Garrard, 2012, citerad på s. 35). Det är mot denna bakgrund senare års klimatfiktio blir intressant, menar Löf Nyqvist: verk som Håkansons *Ödmården* och Söderlunds *Åttingarna* är bångstyriga genrehybrider som ger det icke-mänskliga större agens. Ett särskilt avsnitt redogör för den anglo-amerikanska och nordeuropeiska forskning om samtida översvämningslitteratur som avhandlingen kompletterar med sitt svenska perspektiv – och en fråga att återkomma till blir vad denna situering tillför.

Som historisk bakgrund till analyserna ger kapitel 3 en generös orientering i översvämningsmotivet från Bibelns gamla syndafloed till norröna vårflodsskildringar som Antti Mikkelinpoika Keksis epos om Torne älv från 1677 och vidare till Inga Bergs *Plupp och vårfloden* (1982). Syndafloeden, som figurerar i så många kulturarv, aktualiserar flera av komponenterna i senare översvämningslitteratur såsom hämnd, rening, förebud och återfödelse. Med vårflodsskildringarna tillkommer det omvända perspektiv som ofta betonas i nutida klimatfiktio: en känsla för vattnets egna revolterande och ibland besjälade kraft – som när Selma Lagerlöf i *Gösta Berlings saga* (1891) beskriver vågorna som ”rusiga af vårluft, yra af den nyvunna friheten” (s. 72). Särskilt nära koppling till avhandlingens analysmaterial har annars Per Hallströms roman *Döda fallet* (1902) som bygger på en verklig ekokatastrof 1796 då ett kanalbygge för flottnig havererade, varmed Raglundasjön tömdes och Storforsen torrlades. I denna skildring finns en modernitetskritik som ger eko i en rad sentida översvämningskildringar.

När analyserna av de fyra författarnas verk tar vid har läsaren allt detta på fötterna. Översvämningslitteraturens historia och möjligheter har framträtt i många rika dimensioner. Vad finns mer att upptäcka?

De fyra analyserna är ganska korta – 20–30 sidor per författare – och får lite olika inriktning. Niemis *Fallvatten* undersöks i första hand i relation till genre. Romanen utspelar sig i Norrbotten under en regnig höst då Suorvadammen slutligen brister. Det våldsamma vattenflödet orsakar sedan dammbristningar längs hela Luleälven. Löf Nyqvist noterar kopplingar till såväl ekothrillern – där mänsklig hybris utlöser naturens hämnd – som till katastrofomanen där den

mänskliga överlevnadsförmågan sätts på prov. Dock tycks Niemi mer intresserad av älvens liv än människornas. Det är flodvågen som genererar den livligaste, ofta zoomorfa, karaktärsteckningen och det är vågens temporalitet som styr berättelsens dramaturgi. På detta sätt löses katastrofromanens traditionella linjäritet upp, enligt Löf Nyqvist, till förmån för ett synliggörande av ”samtidigheten i Luleälven som plats” (s. 104). När människor går under i katastrofen kan det också beskrivas med en osentimental materiell precision som nivellerar den mänskliga exceptionalteten: ”cellväggarna sprack som små sprakande äggskal allt rann ut och strömmade och blev älv. Hon blev älv. Älv var allt som blev kvar” (Niemi, 2012, s. 274, citerad på s. 110).

Palmkvists roman *Vintern* framstår som den minst intressanta romanen, kalkerad som den är på Cormac McCarthys postapokalyptiska klassiker *Vägen* (2006). En pappa letar efter sin son efter en katastrof och det hela slutar med en översvämning, vars mest överraskande drag är att den lämnar huvudpersonen oskadd. I övrigt verkar romanen checka av den postapokalyptiska romanens genredrag så till den grad att analysen nästan övergår till att handla om denna genre mera allmänt, så som den beskrivits i tidigare forskning.

Desto mer spännande blir analysen av Håkansons originella roman *Ödmården*, där språket blir det centrala och genrefrågan mindre viktig (romanen präglas av hybriditet). Romanen är skriven på ett märkligt språk, en blandning av samtida svensk slang, gammalsvenska, nederländska, frisiska, finska och engelska. Berättare är ”archifarien” som förfogar över den osorterade ”kultur-skatt” (Dalins *Sweas Rikes Historia* samsas med reklamblad) som genom klimatkrisisens decennier kunnat bevaras i en kista. Året är 2175 och större delen av Europa ligger under vatten. Löf Nyqvists reflektioner kring ”språkets klimatförändring” tillför här en spännande dimension: det blir påtagligt hur vatten faktiskt upplöser kulturens artefakter och skrifter. De slumpmässigt räddade fragmenten bidrar till att skapa en särskild sorts luddig temporalitet, med Hermans språkbruk, då ”juxtapositioner av olika historiska och kulturella företeelser [gör att] tiden och rummet komprimeras” (s. 147).

Söderlunds trilogi *Ättlingarna*, till sist, analyseras även den som en genrehybrid. Mycket arbete ägnas åt att fastställa vilka troper och mönster som sammanfaller med det gängse inom fantasy, science

fiction eller dystopi. Analysen får över lag ett kartläggande drag eftersom romanserien är omfattande och tar sig an klimatproblematiken på så många nivåer. Romanerna gestaltar ett maktspel mellan troll (olus) och människor – men polemiken kompliceras av att det i båda grupperna finns både miljöaktivister och giriga storföretagare. Lokala frågor vävs ihop med global storpolitik där det är kampen om tillgång till rent vatten som står på spel. Samtidigt hotar översvämningar både i Skelleftehamn och i Hongkong. En intressant aspekt som utforskas är att olus och människor har olika långa livsspann, vilket öppnar för tankar om klimatkrisens tidsdimension och problemet med människoartens korta minne och bristande överblick.

Malin Löf Nyqvists avhandling ger som helhet en initierad och mångsidig inblick i samtida översvänningslitteratur som fenomen, i relation till den pågående klimatkatastrofen. Hennes kartläggning av den svensksituerade litteraturen på detta fält är i sig behövlig grundforskning. Resultatet kan förvisso tyckas lite tunt: de svenska romanerna visar sig i princip arbeta med samma element som redan lyfts fram i den anglosaxiska forskning som analyserna också ofta åberopar. Avhandlingen genererar alltså inte direkt några överraskande mönster eller nya begrepp.

Det friläggs emellertid ett högintressant spår i kartbilden. Det handlar om den norrländska älven som ett återkommande och typiskt svenskt motiv: Suorvadammen (där ett dammbrott enligt Luleå kommuns hemsida ”inte kan uteslutas”) figurerar både hos Niemi och Söderlund. Ett skarpare fokus just på älvmotivet – och dess relation till det svenska moderniseringsprojektet – hade kunnat ge studien större särprägel. Löf Nyqvist antyder detta i avslutningen, då hon tecknar en palimpsestisk bild där *Fallvatten* och *Ättlingarna* överlagrar tidigare älvskildringar som Per Hallströms *Döda fallet* och Keksis kväde. Ännu en spännande bok att lägga till kunde vara Jannete Hentatis starka självvetnografi om Lule älv och Vattenfall, *Älven i mig* (2023), även om den inte är en roman. Samt Elin Anna Labbas helt färsk roman *Far inte till havet* om dammbyggenas effekter för en samisk familj. Här har vi råskissen till ett postdok-projekt om älvens plats i svensk litteratur; och att utmyнна där är inte illa.

Amelie Björck